

## გზა მომავლისკენ

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნული  
პოლიტიკა

„ვაჟკაცობა უნდოდა, ვაჟკაცი ვიყავით, ხმალი უნდოდა, ხმლის ჭედვა ვიცოდით, ომის საქმეთა ცოდნა უნდოდა, ომის საქმენი ვიცოდით... დროთა შესაფერი ღონე ვიცოდით, დროთა შესაფერი ხერხი, დროთა შესაფერი ცოდნა გვქონდა, დროთა შესაფერი მხნეობა და გამრჯელობა“.

ილია ჭავჭავაძე, 1897 წლის 31  
დეკემბერი

## ხედვა

კულტურული მემკვიდრეობა ის ფასეულობაა, რომელიც წარსულთან გვაკავშირებს, აწმყოსთვის მყარ საყრდენს გვაძლევს და მომავლისკენ გზას გვიკვალავს.

საქართველომ ადამიანის მოღვაწეობის ყველა სფეროში შემოინახა კვალი: სოფლის მეურნეობით თუ დავინტერესდებით, ვნახავთ ამ დარგის ჩასახვის, კერძოდ, მიწათმოქმედებისა და მევენახეობის განვითარების ადრეული ეტაპის დამადასტურებელ არქეოლოგიურ მასალას; მეტალურგიის საწყისებს თუ ჩავეძიებით, სამთამადნო საქმის საიდუმლოს ფლობის მანიშნებელ უნიკალურ ძეგლებს აღმოვაჩენთ; მედიცინას თუ შევხებით, გვერდს ვერ ავუვლით მედეასა და ოქროს საწმისის მითს, მაგრამ ამასთანავე ხევისურეთში ბოლო დრომდე შემონახული ტრეპანაციის ურთულესი ხელოვნება და ბარისახოს პატარა მუზეუმში დაცული ხელით ნაჭედი სამედიცინო იარაღები გაგვახსენდება. შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების საამაყო ძეგლებს თუ ვეწვევით, გაგვაოცებს შემოქმედებითი აღმაფრენა და სამშენებლო საქმის ზედმიწევნით ცოდნა. ასევე

ადვილად აღმოაჩენს კაცი საქართველოში საინჟინრო, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო თუ სხვა დარგის ფლობის მანიშნებელ უტყუარ ფიზიკურ, ზეპირსიტყვიერ, მუსიკალურ თუ წერილობით კვალს. მღელვარე ისტორიის მიუხედავად, ქვეყანა ახერხებდა არამცთუ არ ჩამორჩენოდა საერთო რიტმს, არამედ თავისი წვლილი შეეტანა კაცობრიობის განვითარებაში.

დარგობრივ მრავალფეროვნებას ერთვის საუკუნეების მანძილზე საქართველოს მიწაზე საკუთარი ტრადიციებისა და კულტურული საგანძურის მქონე ეთნიკური ჯგუფების განუწყვეტელი ურთიერთქმედება, ბრძოლებითა და განსაცდელით დატვირთული წარსული, გეოგრაფიული მრავალგვარობა, ბუნებრივი სიმდიდრე. „ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერითა“, – შოთა რუსთაველის მიერ ასე დახატული სამყაროს მრავალფეროვნება თითქმის გაცხადდა საქართველოს ბუნებრივ და კულტურულ მემკვიდრეობაში.

ვისაც საქართველოს მაღალმთიან კალთებზე ნაღველას ლურჯი შემონათება უგრძვნია, ვინც გერგეტის სამებიდან ხევის ამაყი მწვერვალებითა და ქედებით, ქვემოთ გადაშლილი ხეობებით დამტკბარა, ვინც ზღვასავით მოლივლივე უკიდეგანო ალაზნის ველს აუღელვებია, ან შავი ზღვის პირას ევკალიპტების ჩრდილში არგონავტების მითს ჩაუფიქრებია, ვინც ქვემო ქართლში მრავალი ათასი წლის წინ მცხოვრები ადამიანების მიერ შექმნილი ოქროს მაღაროს უროთი დამუშავებულ გვირაბებს, ან სამცხე-ჯავახეთის მთის კალთებზე გაშენებულ ხეხილის ტერასებს გაუკვირვებია, მისთვის კულტურული მემკვიდრეობა ბუნებისგან განუყოფელია. ასე ჩამოყალიბდა კულტურული ლანდშაფტის ცნება, რაც ადამიანისა და ბუნების ერთობლივი შემოქმედების ნაყოფს გულისხმობს.

კულტურული მემკვიდრეობა – ისტორიულად ჩამოყალიბებული კულტურული გარემო – ქვეყნის სახესაც განსაზღვრავს და თითოეულ ჩვენგანს იმ განსაკუთრებულ მუხტს სძენს, რომელიც მხოლოდ თაობიდან თაობაზე გადაცემული ღირებულებების უფაქიზეს ერთობლიობას შეიძლება გააჩნდეს. ეს ის სიმდიდრეა, რომელიც წინაპრებისგან გვერგო, რომლის მემკვიდრენიც ყველანი ვართ, მაგრამ რომლის მნიშვნელობას ხშირად ვერ

ვაცნობიერებთ და, შესაბამისად, მას ჯეროვნად ვერ ვუფრთხილდებით.

თუმცა ეს მემკვიდრეობა, შეუცნობლად მაინც, ყველას გვაღელვებს და გვესათუთება, თუნდაც ბოლომდე არ გვესმოდეს მისი ნამდვილი რაობა და მნიშვნელობა. ეს არის ის საფუძველი, რაც გვამოძრავებს, წინსვლისკენ გვიბიძგებს, ჩვენს იდენტობას განსაზღვრავს და საკუთარ თავში რწმენას გვაძლევს. ეს არის გენეტიკური გამოცდილების, ცოდნისა და კეთილდღეობის წყარო.

მემკვიდრეობა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სოციალურ ჭრილში განხილვისას: ყოველ საზოგადოებას, თემს გააჩნია კულტურული ცხოვრების გამოცდილება – საკუთარი განუმეორებელი გარემო, რომელსაც შეუძლია დადებითი როლი ითამაშოს ამ თემის სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაში. ეს მემკვიდრეობა ადამიანის ყოველდღიური ყოფის ხარისხს აუმჯობესებს, სიამაყის, პრესტიჟულობის განცდას ქმნის, ასევე ეკონომიკური კეთილდღეობის ამაღლების მნიშვნელოვან წანამძღვრებს იძლევა.

მატერიალური და არამატერიალური მემკვიდრეობა ჩვენი კულტურული გარემოს საძირკველია, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია საზოგადოების ჰარმონიული განვითარება. ეს ის პოტენციალია, რომელიც ქვეყანამ უნდა გამოიყენოს სიცოცხლისუნარიანი ეკონომიკური და სოციალური განვითარებისათვის.

საქართველოს მემკვიდრეობას გამოარჩევს ერის შემოქმედებითი გენი და მისი უწყვეტობა; ინტელექტუალური, სამეცნიერო, საწარმოო ცოდნა და ნიჭი; ჯერ კიდევ შეუსწავლელი პრეისტორიული იდენტობა, მიწათმოქმედების უმდიდრესი კულტურა; გაქრობის პირას მყოფი ტრადიციული საცხოვრისი; საამაყო საბრძოლო წარსული: ბრწყინვალე გამარჯვებები და ტრაგიკული დამარცხებები; თვით დამპრობელთა კულტურის შეთვისებისა და გადახარშვის უნარი, ერთგვარი შემგუებლობაც კი, ერთობ უხერხული, როგორც თავდაცვისა და გადარჩენის საშუალება; დაბოლოს, ქართველთა ეროვნული და სულიერი იდენტობის განმსაზღვრელი, რელიგიურ სიწმინდესთან

გაიგივებული ქართული ენა – ყოველივე ეს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის განუმეორებლობის საწინდარია.

მემკვიდრეობა არ არის მხოლოდ წარმატებული ხანის ანარეკლი... იმისათვის, რომ შევიმეცნოთ რანი ვართ, უნდა გავიხსენოთ ჩვენი ქვეყნის ურთულესი, მეტწილად საამაყო, მაგრამ ხანდახან არასახარბიელო ისტორიული განვითარებაც. ამ განვითარების ანარეკლადაც კულტურული მემკვიდრეობა გვევლინება, როგორც ამოუწურავი ინფორმაციის შემცველი ცოდნისა და გამოცდილების წყარო, რომელსაც გაშიფრვა, გაცხადება და მომავალი თაობისთვის გადაცემა სჭირდება.

ყველა ამ ფაქტორის ერთობლიობა განაპირობებს საქართველოს მატერიალური და არამატერიალური კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობის დარგობრივ, რეგიონულ, გეოგრაფიულ, ტიპოლოგიურ, ეთნიკურ და შემოქმედებით მრავალფეროვნებასა და განუმეორებლობას.

კულტურული მემკვიდრეობა ამოუწურავი რესურსია საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარებისთვის; ამ უძვირფასესი რესურსის გამოვლენა, დაცვა, ინტერპრეტაცია და გამოყენება ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური წინსვლის აუცილებელი პირობაა. კულტურული მემკვიდრეობა განუყოფელი ნაწილია გარემოსდაცვითი პოლიტიკისა, რომლის გარეშე შეუძლებელია ქვეყნის სიცოცხლისუნარიანი განვითარება.

კულტურული მემკვიდრეობის ცნებამ მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადა მე-19 საუკუნიდან მე-20 საუკუნის მიწურულამდე: კლასიკური ძეგლებიდან – ხალხურ ხუროთმოძღვრებამდე, მშვენიერის, ესთეტიკურის გაგებიდან – ისტორიული განვითარების გარკვეული ეტაპის ამსახველ ღირებულებამდე. ევროპის ქვეყნებში მემკვიდრეობისადმი მიდგომაში გარდატეხა მე-20 საუკუნის 70-იან - 90-იან წლებში მოხდა; 90-იან წლებში შემუშავდა კულტურული ლანდშაფტის ცნება, 21-ე საუკუნის დასაწყისში კი ეს მიდგომა იმდენად გაფართოვდა, რომ ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებად აღიარებულ იქნა არა მხოლოდ კულტურული ლანდშაფტები თუ ხალხური ხუროთმოძღვრება, არამედ გარკვეული საწარმოო გამოცდილება, ადათები, წეს-ჩვეულებები, რომელთა სიცოცხლისუნარიანობამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა თემის ჰარმონიულ ცხოვრებაში. ასე მოხვდა

მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში ვალონიის უმთავრესი მაღაროები (ბელგია), ოლივეტის ცნობილი ქარხანა ივრეაში (იტალია), კორნვოლისა და დასავლეთ დევონის სამთამადნო ლანდშაფტი (დიდი ბრიტანეთი) და სხვ. 21-ე საუკუნის დასაწყისში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობას.

ეს დამოკიდებულება სამყაროსადმი გახსნილობის, ფართო ხედვის მანიშნებელია. ასე გასცდა კულტურული მემკვიდრეობის ცნება მშვენიერს და მოიცვა ყველაფერი, რაც კი ადამიანის, საზოგადოების, ქვეყნის განვითარების გარკვეულ ეტაპს შეიძლება ასახავდეს. მის მთავარ მახასიათებლად ამიერიდან არა მხოლოდ ესთეტიკურობა, არამედ ნამდვილობა, ავთენტიკურობა გვევლინება. მისდამი მოპყრობის, მისი დაცვის მთავარი კრიტერიუმიც მისი ნამდვილობის შენარჩუნებაა, ანუ წრფელი დამოკიდებულება იმ ფასეულის მიმართ, რომელსაც შელამაზება არ სჭირდება, რადგან მისი სილამაზე სწორედ მის უტყუარობაშია. ამ ნაღდის, ნამდვილის დაცვაა კულტურული მემკვიდრეობის სწორად განვითარების უცხოვრებელი პირობა.

საქართველოშიც კულტურული მემკვიდრეობის შეფასება ესთეტიკური, ისტორიული და მხატვრული ღირებულებების საფუძველზე დაიწყო. ხედვის გაფართოების თვალსაზრისით ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი. იგივე ითქმის კულტურული მემკვიდრეობის ეკონომიკური პოტენციალის შესახებაც, რაც თვით ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით წინ წასული დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვისაც ახალი მიმართულებაა. საქართველო ამ პროცესებს უკიდურესად ჩამორჩა: რამდენადაც დიდია კულტურული მემკვიდრეობის ეკონომიკური სარგებელი, იმდენად მცირედ არის ეს სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დონეზე გაცნობიერებული ჩვენთან. ამიტომ დროა, ეს მიდგომა რადიკალურად შეიცვალოს ჩვენი ქვეყნისა და თითოეული მოქალაქის საკეთილდღეოდ.

დაბოლოს, მემკვიდრეობის მრავალფეროვნება, ცოცხალი კულტურული გარემო ის ნაყოფიერი ნიადაგია, რომელზეც აღმოცენდება ყველაზე თამამი, ყველაზე ნოვატორული თანამედროვე ხელოვნება, არქიტექტურა იქნება ეს თუ ქუჩის

არტი. ეს ის ნიადაგია, რომელიც უსაზღვრო ასპარეზს უქმნის ხელოვანს, შთააგონებს და მაღალ შემოქმედებით კრიტერიუმებს უწესებს, გემოვნებას ხვეწს, ფართო ხედვას ავითარებს და, ამდენად, პირდაპირ კავშირშია შემოქმედების თავისუფლებასთან. კულტურული მემკვიდრეობის კავშირი ხელოვნების სხვა დარგებთან, რაოდენ უხილავიც არ უნდა იყოს ის, ღრმა და ორგანულია. ეს ურთიერთქმედება უდიდეს მუხტს ქმნის, რომელსაც გამოყენება სჭირდება. არ არსებობს მემკვიდრეობა სოციალისტური, კულტურის ფართო კონტექსტის გარეშე.

## მისია

მკაფიოდ გაცხადებული სახელმწიფო ხედვის შემუშავება – ეს არის კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობის ეროვნული პოლიტიკის მთავარი ამოცანა.

ეს სახელმწიფო ხედვა უნდა გულისხმობდეს კულტურული მემკვიდრეობის იდენტიფიკაციას და სწორ ინტერპრეტაციას ფართო კონტექსტში. ჩვენ მემკვიდრეობის კულტურულ-ისტორიულ ასპექტში განხილვისა და დაფასების დიდი ტრადიცია გაგვაჩნია, მაგრამ მისი სოციალური მნიშვნელობა ბოლომდე არ გვაქვს გაცნობიერებული და შესაბამისად, არც მისი პოტენციალია გამოყენებული ჩვენი იდენტობის განმტკიცების, ცოდნისა და გამოცდილების გასაღრმავებლად, ადამიანთა ყოველდღიური გარემოს გასაუმჯობესებლად.

სახელმწიფო ხელს უნდა უწყობდეს თემის, საზოგადოების გაძლიერებას კულტურული მემკვიდრეობის – ორგანული გარემოს – შენარჩუნებისა და განვითარების გზით, რადგან კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და მისი შესაძლებლობების გამოყენების გარეშე ვერ მოხდება ქვეყნის სწორი ანუ სიცოცხლისუნარიანი, მდგრადი სოციალური და ეკონომიკური განვითარება. ეს მიდგომა მკაფიოდ უნდა იყოს არეკლილი კულტურული მემკვიდრეობის პოლიტიკაში, კანონმდებლობაში, მართვისა და ადმინისტრირების სისტემაში, საჯარო სამსახურების უფლებამოსილების მკაფიო გამიჯვნაში.

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ვალდებულება უნდა აისახოს ასევე ყველა დარგის განვითარების ხედვაში, იქნება ეს ეკონომიკა, გარემოს დაცვა, სოფლის მეურნეობა, განათლება, საგარეო ურთიერთობები, თავდაცვა თუ სხვა.

შესაბამისად, კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნული პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს კულტურულ მემკვიდრეობაზე ზრუნვის გადანაწილებას ქვეყნის მართვის ყველა დონეზე: ცენტრალურ, რეგიონულ და ადგილობრივ ხელისუფლებაზე და, რაც მთავარია, საზოგადოებრივ სექტორსა და ფართო საზოგადოებაზე.

კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნული პოლიტიკის ამოცანაა, ყველას გააგებინოს მემკვიდრეობის მნიშვნელობა და ღირებულება, მაქსიმალურად ჩართოს მოქალაქეები მისი შენარჩუნებისა და განვითარების პროცესში, რაც პირდაპირ კავშირშია მართვის გამჭვირვალობასა და ქვეყნის დემოკრატიზაციასთან. ამ პოლიტიკას უნდა განსაზღვრავდეს სწორედ ფართო საზოგადოება, როგორც იმ ფასეულობების მემკვიდრე, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწია და რომლებიც ყველა ჩვენგანს ეკუთვნის. თითოეულ მოქალაქეს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს თავისი როლი, პასუხისმგებლობა და უფლება მემკვიდრეობის დაცვისა და პატრონობის საქმეში. 1897 წელს ილია ჭავჭავაძე წერდა: „დღეს მძლეა მძლეა გარჯა, შრომა და ნაშრომის გაფრთხილება, შენახვა, პატრონობა“. ჩვენს წინაპართა შრომით შექმნილი მემკვიდრეობა ის ნაშრომია, რომლის მოფრთხილება ხელისუფალთა ვალდებულებაც უნდა იყოს და რიგითი ქართველის ძალისხმევაც.

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის პოლიტიკა გულისხმობს:

- მემკვიდრეობის მრავალფეროვნების წარმოჩენას და დაცვას;
- პროფესიული ინსტიტუციების გაძლიერებას, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის საქმეში სხვადასხვა უწყებების პასუხისმგებლობის ამაღლებას;
- მემკვიდრეობის დაცვასა და განვითარებასთან დაკავშირებული დარგების დეპოლიტიზირებას;

- კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და შენარჩუნებისთვის ფინანსური წყაროების მრავალფეროვნების უზრუნველყოფას;
- ადგილობრივი თემისთვის ხელშესახები სოციალური და ეკონომიკური სარგებლის მომტანი სპეციალური პროგრამების შემუშავებას მემკვიდრეობის ძეგლებსა და ისტორიულ გარემოზე დაყრდნობით;
- კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელობის შესახებ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებას: ყველასთვის ნათელი უნდა იყოს, რატომ და როგორ უნდა მოვუაროთ მემკვიდრეობას, რა შეიძლება მოგვითხროს ამა თუ იმ ძეგლმა და რა შეიძლება შეგვძინოს მისმა მოვლა-პატრონობამ;
- კულტურულ მემკვიდრეობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მოქალაქეთა წვდომას: ხელმისაწვდომობის გარეშე ვერ განხორციელდება მემკვიდრეობის სოციალური ფუნქცია;
- გარემოს ფართო კონტექსტის ხაზგასმას – კულტურული და ბუნებრივი ღირებულებების ერთ ჭრილში განხილვას.
- ამის მისაღწევად შესაბამისი საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული ცვლილებების განხორციელებას;

მემკვიდრეობის ჯეროვნად დასაცავად აუცილებელია საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება, მკაფიო რეგლამენტების დაწესება, პროფესიული განათლების დონის ამაღლება და მართვის გაუმჯობესება.

გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მემკვიდრეობის დაცვის ხარისხსა და პრინციპებს, რომლებსაც მისი ტიპოლოგიური მრავალფეროვნება განსაზღვრავს. მემკვიდრეობის მრავალფეროვნება თავად განაპირობებს მისი დაცვის მექანიზმების დივერსიფიკაციას სწორ ფასეულობებზე დაფუძნებული შეფასებითი სისტემის შექმნით, ისტორიული, სოციალური და კულტურული მახასიათებლების შემუშავებით. ეს მრავალფეროვნება სათანადოდ უნდა იქნას შესწავლილი და ჩვენს კანონმდებლობასა და დაცვის მეთოდოლოგიაში ასახული, რაც შესაბამისი რეფორმის გატარებას მოითხოვს.



მნიშვნელოვანია, ხელი შეეწყოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიზნისა და მემკვიდრეობის გამოყენებაზე სახელმწიფოსა და მფლობელის უფლებისა და ინტერესების შეთავსებას, ამასთანავე, ამ მემკვიდრეობაზე საზოგადოების უფლებასთან შეჯერებას. ამ თვალსაზრისით ბევრია დამოკიდებული არსებული საზოგადოებრივი ფინანსური წყაროების სწორად გამოყენებასა და ფინანსური ინსტრუმენტების შექმნაზე საჭირო დამატებითი რესურსების მოსაზიდად.

ხელისუფლების ამოცანაა მეპატრონეების მოკავშირეებად ქცევა მემკვიდრეობის დაცვის საქმეში, მათთვის პირობების გაუმჯობესება. ამისათვის აუცილებელია საჯარო სამსახურებსა და მეპატრონეებს შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობა. თავის მხრივ, ეს თანამშრომლობა შექმნის პროგნოზირებად გარემოს, რაც ასე მნიშვნელოვანია მემკვიდრეობის დაცვისა და სწორად განვითარებისათვის. საჯარო უწყებებმა მაგალითი უნდა მისცენ კერძო მფლობელებს სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული კულტურული მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობით. ეს იქნება უმნიშვნელოვანესი ამ სფეროში კანონის უზენაესობის პრინციპის დასამკვიდრებლად.

„ხელთ გვიჭირავს ეს მშვენიერი ქვეყანა...“ – 1897 წელს აღფრთოვანებითა და გულისტკივილით წერდა ილია ჭავჭავაძე. საქართველოს სიმშვენიერეს – მის ბუნებრივსა და კულტურულ მემკვიდრეობას – დღეს საფრთხე ემუქრება.

საერთაშორისო კონვენციების ხელმოწერით აღებული ვალდებულებების შესრულება, საზოგადოების როლის გაძლიერება კულტურული მემკვიდრეობის მართვაში, მოხალისეობის ინსტიტუტის აღორძინება და გამოყენება ყოველდღიური მოვლა-პატრონობის უზრუნველყოფის მიზნით – ყოველივე ერთად გაკვალავს მემკვიდრეობის დაცვის სიცოცხლისუნარიან გზას, შექმნის „მემკვიდრეობის დაცვის კულტურას“

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის პოლიტიკა. ამონარიდი.

პროექტი, რეგიონული თანამშრომლობა კულტურული მემკვიდრეობის განვითარებისათვის, 2014 წელი.

ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის კულტურის პროგრამა.